

MUHABBET DESTANLARINDA YARDIMCI KARAKTERLER

Bütün milletlerin edebî eserleri iki ayrı koldan gelişir. Yazılı ve sözlü edebiyat, ait oldukları milletin estetik zevkini, düşünce tarzını, dünya görüşünü, manevî ve ahlakî münasebetlerini şekillendirir. Bütün bu gelişim içerisinde ise folklor, daima önemli bir yere sahip olmuştur. Bu bakımdan sözlü halk edebiyatının folklor ve üslup meselesine veya diğer problemlerine her defasında yeniden dönmek, onları yeniden gözden geçirip iyisini kötüsünü seçmek son derece gereklidir.

Bu bakış açısından Azerbaycan halk ve muhabbet destanları ciddî estetik özellikleri ile daima halk bilimcilerin dikkatini çekmiştir. Şunu da belirtmek gerekir ki, muhabbet destanlarının poetika bakımından araştırılması, hemen hemen bütün destanlardaki bir sürü meselenin irdelenmesi anlamına gelmektedir. Bu makalede ise sadece bir problem üzerinde durulacaktır. Bu da yardımcı karakterler meselesidir.

Bilindiği gibi muhabbet destanlarında önde gelen iki önemli karakter vardır. Bunlar da, aşık ve maşukdur, "Aslı ve Kerem" destanında Aslı ve Kerem, "Tahir ve Zöhre" destanında Tahir ve Zöhre, "Abbas ve Gülgez" destanında Abbas ve Gülgez, "Valeh ve Zernigar" destanında Valeh ve Zernigar baş kahramanlardır. Her hangi bir muhabbet destanının estetik ve fikir özelliklerinin poetikasını araştırırken baş kahramanların psikolojilerini, iç-dış çatışmalarını ve destanın içerisinde tuttuğu yeri tahlil etmek gerekir. Aynı zamanda, unutulmamalıdır ki, muhabbet destanlarında bir görünüp, bir kaybolan veya sistematik karakter taşımayan, şekilde katılan öyle kahramanlar vardır ki, bunlar da destandaki fikrin ortaya çıkmasında hususi rol oynarlar. Belki de muhabbet destanlarını kahramanlarsız düşünmek mümkün değildir. Şüphesiz, burada üzerinde durulacak asıl mesele yardımcı karakterlerdir.

Yardımcı karakterler, bazen baş kahramanı gösterir; bazen bir çok karışık meselelerin çözülmesinde etkili rol oynar; bazen de baş kahramanın gücünün yetmediği yerlerde ona yardımcı olur. Yani muhabbet destanlarındaki yardımcı kahramanlar, geniş manada halk düşüncesinin yaratıcı doğrultusunda tabii olarak ortaya çıkan karakterlerdir.

Prof. Dr. Muharrem CAFEROV
Azerbaycan Devlet Ü. Öğr. Üyesi

Azeri TürkcesindenAktaran:
Aysun SUNGURHAN

Şüphesiz, şunu da belirtmek gerekir ki, muhabbet destanlarındaki bütün yardımcı kahramanları ve bunların bütün özelliklerini bir makalede ifade etmek oldukça zordur. Bu bakımdan makalede, bazı yardımcı kahramanlardan ve onların önde gelen en önemli özelliklerinden bahsedilecektir. Herkesin bildiği gibi muhabbet destanlarından ve genellikle destanlardan söz edildiğinde, ilk olarak aşığın sanatına dikkat edilir. Yani hiç bir destanı aşiksiz düşünmek mümkün değildir. Çünkü aşık ile destanı arasında çok fazla yakınlık ve ilgi vardır. Hatta bazı destanlar, hayatta yaşayıp yaratan aşıkların adı ile anılır. Mesela, "Gurbani" destanı Aşık Gurbani'den, "Abbas ve Gülgez" destanı Aşık Abbas Tufarganlı'dan ayrı düşünülmez.

Muhabbet destanlarında ciddi yardımcı karakterler gibi yer alan unsurlardan ilk akla gelen sazdır. Bu konuyla ilgili olarak Prof. M.H. Tahmasıb, "Muhabbet destanlarındaki mücadele vasıtası, yani silah, sazdan, sözden, sesden, çalmak, okumak, irticalen şiir söyleyebilmek maharetinden ibarettir" (5/177) şeklinde çok doğru bir söz söylemiştir.

Muhabbet destanlarının bir çok yerinde kahramanların, fikir ve duygularını sazla söylemeleri tesadüfi değildir. Saz, onların söyleyemediklerini söylemelerini sağlar. Şüphesiz ki, destanda o kadar da hissedilmeyen havalar, yani söz havaları önemli rol oynar.

"Gurbani" destanında Gurbani, arzu ve isteğini bildirmek için saz ister. "Hemen getirdiler, Gurbani'ye bir daha saz verdiler. Gurbani, eline sazı aldı, öpüp gözünün üstüne koydu. Sazının tellerini ayarladı, sinesine basdı. Bakalım ne dedi" (1.177)

Destanlarda tekrar tekrar işlenen bu gibi fikirler, bir taraftan destanların aktarılmasının satsız mümkün olmadığını ifade etmesiyle birlikte sazın destan kahramanları için ayrılmaz yardımcı vasıta olduğunu da tasdiklemektedir. Hatta saz, muhabbet destanlarının muhtevasına öyle dahil olmuştur ki, kadın kahramanlar saz olmadığında saçlarından bir kaç saç teli alıp sinelerine basıp saz gibi çalarlar. Böylelikle, yüreklerinin ateşini söndürürler ve aşıklarına onların dediği tarzda cevap verirler.

Muhabbet destanlarında sazın kutsallığı, onların zorlukla getirilmesi neticesinde de kendisini gösterir. Yani sevgilisinin ardınca giden kahramanlar, saz çalmak, saza sahip olmak imtihanında da başarılı olurlar. Böylece kahraman, sazının gücü ile sevgilisine ulaşmak için bir adım daha ilerlemiş olur. Mesela, "Gurbani" destanında kahraman saz çalmakla imtihanına çekilir:

"Usta Bedel sazı alıp sinirli sinirli Gurbaniye verip dedi:

- Al, eğer bu sazı çalabilirsen parasız sana veririm, çalamazsan vay senin haline" (I, 192).

Tabii ki, bütün bunların bir gerçekliği vardır. Yani destanı söyleyen aşık destan kahramanı ile bir tutulur; sazın gücüne inanılır ve onun mucizesi ile belirli bir işin görülebileceğine şüphe edilmez. Destanlardaki hadise ve olaylar da, bunu tamamiyle desteklemektedir. "Aslı ve Kerem" destanında gördüğümüz gibi: "Aslının arkasından giderken bir dağı aşmak istiyorlardı. Etrafa tipi, sis öyle çökmüştü ki yollarını kaybettiler, nereye gideceklerini bilemediler. Kerem anladı ki tipi, sis bunları öldürecek, dedi:

- Aman, Sofi kardeş, benim sazımı ver. Sazımla dağı, taşı merhamete getimmezsem, burada ölüp kurda kuşa yem olacağız" (I, 498).

Saz dile gelir. Sis, duman gider, yol açılır ve onlar yollarına devam ederler. Aynı zamanda, Sofi de meraklıdır ki, Sofi yolda hastalamp halsizleştiğinde, Kerem onun başı üstünde saz çalıp, söylediğinde "Saz ve söz kurtarır gibi, Sofi ayağa kalktı, dizlerine takat geldi" (I, 139)

Muhabbet destanlarında ise saz ve söz sanatı insan hayatıyla bir tutulur. Sazın gücünü bundan daha iyi bir şekilde göstermek mümkün değildir. Diğer taraftan sazın insan hayatıyla bir tutulması, hem insan hayatının manalılığını, hem de sanatın büyüleyiciliğini gösterir.

"Gurbani dedi:

- Canım sağ olun, emr et, söyle kabri açsınlar. Bak orada defn edilen kimdir. Eğer Peri Hanım ise, benim sazımı alıp, beni onun yanına gömersin. Yok, eğer Peri Hanım değilse, o zaman

görüürsün ki, ben ya doğru söylüyorum ya da yalan" (1,231).

Açıkça görünüyor ki, Gurbani sazının elinden alınmasını ölümle eş tutuyor.

Bunlardan da anlaşıldığı gibi saza ve sanata düşkünlük açıkça görülmektedir. Saz ve sözün elinde güç bulan insan hayat kurmak isteğı ise kutsal sanata sonsuz bir inançla bağlıdır. Belki bu inancın neticesidir ki, muhabbet destanlarının kahramanları birçok engelleri şüphesiz sazla birlikte aşarlar. Onların elindeki saz dağlara, taşlara, çaylara, kuşlara tesir eder, en zalim, amansız şahları merhamete getirir, çoğu zamanda da iki sevgiliyi birbirine kavuşturur. Muhabbet destanlarındaki amaçta, fikrin ortaya konmasından saz da baş kahraman kadar sessiz rol oynar. Yani muhabbet destanlarını, bir an bile sazsız düşünmek mümkün değildir.

Muhabbet destanlarında at da yardımcı bir unsurdur. Bu atlar genellikle sihirli bir güce sahip atlar olarak görünürler. Mesela, "Aşık Garib" destanında böyle bir yer vardır: "Söz bitti. Garib, kalkıp yürüyerek gitmeye başladı. Biraz yürüdüktan sonra ak atlı birisi onun önüne çıkıp selam verdikten sonra, dedi:

- Gel bin arkama.

Garib, bu ak atlının arkasına binip, biraz yol gittikten sonra ak atlı dedi:

- Ey civan yum gözlerini.

Garib gözünü yumdu, bir dakika geçmişti ki, atlı seslendi:

- Aç gözünü

Garib gözünü açıp gördü ki, Tiflice'ye gelmiştir. Atdan inip Tiflice'ye biraz baktıktan sonra atlı ile vedalaşmak için arkasına döndüğünde atlının kaybolduğunu görür ve o zaman anlar ki, bu erenlerdendir. Çok üzülür" (I, 476).

Yahud "Abbas-Gülgez" destanında da aynı hadiseye benzer durumlar baş gösterir.

Her iki destanda verilen örneklerde sihir, belirli miktarda önemli olsa da, her iki durumda da at yardımcı rolünü oynamaktadır. Yani kahramanın yerine ulaşması için gereken durumu yaratır.

Azerbaycan muhabbet destanlarında, kadın kahramanlar ile de sık sık karşılaşılır. Kadın kahramanların karakteristik özelliklerini belirtmeden önce bir şeye dikkat etmek gerekir. Bu da, destanlardaki bütün kadın karakterlerini bir tutup onların hepsini gözle değerlendirmemektir. Yani onların hepsi aynı şekilde haysiyetli değillerdir. Bazı kadınlar hayırlı işlerle uğraşırken bazıları kötü işlerle uğraşırlar. Bu durum, destanlarda çok açık bir şekilde okuyucuların dikkatine sunulur. Kadın kahramanların birbirlerinden ciddi şekilde farklı özellikler taşıdıklarını açıkça gösteren yine aşığın kendisidir.

Mesela, "Gurbani" destanında böyle bir yer vardır:

"Mirzali Han çok bilgili, dünya görmüş geçirmiş insanları çağırıp dedi:

- Siz bilirsiniz, benim oğlumun derdi nedir, bu niye uykudan uyanmıyor?

Dediler:

- Senin oğlunun derdini kadınlar bilir. Onları çağır.

Mirzali Han gidip, İpek kadını da, Köpek kadını da, Napak (ahlaksız) kadını da çağırıldı" (I, 176).

Yahut "Alihan-Peri" destanında söylenir:

"Kadınlar her çeşit olur: Percehan, Hürcehan, Zorcahan, Napak kadın, İpek kadın, Köpek kadın" (I, 430).

Tamamiyle açıkça görülmektedir ki, muhabbet destanlarındaki kadınların ayrı ayrı gruplara bölünmesinde araştırmacılar için öyle bir görev kalmıyor. Yani destanı söyleyen aşıklar, bu işi kendi üzerlerine almışlar ve sanki folklor araştırmacıları ile müşterek iş yapmışlardır.

"Aslı ve Kerem" destanında iki kadın ile karşılaşırız. Bunlardan biri destanın başında, diğeri ise sonunda ortaya çıkar. Destanın başında hadise şöyle nakl olunur:

"Şehirde doktor kalmadı gelmemiş ola, ama hiç kimse Kerem'in derdinden bir şey anlayamadı. Bir kadın duydu ki, Ziyad Han'ın oğlu bir hoştu, hiç kimse de onun derdinin ne olduğunu bilmedi.

.. .Kadın Ziyad Han'ın bağına gitti, gördü ki, Kerem çok gamlı oturup, yol gözlüyor. Dedi:

- Oğul, derdin nedir, niye sararıp soluyor sun?

Kerem dedi:

- Kadın nene bırak derdimi saz ile söylüeyim, sözle söylesem, dilim yanar" (I, 470).

Bir süre sonra kadın işin gerçeğini anlar:

"Kadın işi başa düştü, bildi ki, Kerem Meryem'e aşıkta, eteğini toplayıp, iyad Han'a gider" (I, 472).

Destanın sonunda ise Halep paşasının memuru Gülhan ile kadının sohbeti verilir:

"Gülhan dedi:

- Bak bu oğlanı ki, görüyorsun, o kızın aşığıdır. Babası, kızı buna vermek istememiş, kaçıp buraya gelmiştir, bu da kızı araya araya çıkıp buraya gelmiştir. Şimdi sen bunun geldiğini kıza haber vermelisin.

Kadın parayı aldı. "Baş üste" diyerek yola düştü. Bu kadın imanlı İpek kadın idi. Yolda düşündü ki, belli bu işte bir hile mile var. En güzeli budur ki, bırak, açıkça öğreneyim, kız gerçekten de oğlanı seviyor mu, sevmiyor mu?" (I, 559).

Her iki yerde de birbirini görmeyen ve tanımayan kadınların karakterleri açıkça görülmektedir. Bu kadınlar iyilik yapmakta sanki birbirleriyle yarışlar. Onların isteği hayırlı bir iş görmekten ibarettir.

"Aslı ve Kerem" destanında görüldüğü gibi bazı kadınlar, kahramanların bir çeşit yüreklerini okuyorlar. Onların hangi duygu ve düşünce ile yaşadıklarını seziyorlar. Hatta onlar kahramanlara hangi kızın verilmesinin gerektiğini de kolayca bilirler. Örnek için "Abbas-Gülgez" destanına başvuralım:

"- Hiç bir şey olmadan o, aşk uykusunda iken Tebrizli Batman Gınc Mehemed Bey'in bacısı Peri Hanım'ı ona verirler" (2, 263).

Kadınlar bir çok durumlarda destan kahramanlarının yürek yoldaşına çevrilirler. Ya onlara güzel haberler getirirler, ya onlara bazı işler verir-

ler, ya da yardımcı olurlar. Bu durumlarda kadınlar asıl yardımcı kahramanlara çevrilirler.

Örnek için "Tahir-Zöhre" destanında çobanın anası kadın elbiseni giyip Tahir ile Zöhre'nin görüşebilmesi için uygun ortamı yaratmaya çalışır:

"Kadın, -dadıyı çağırıp dedi:

- Bu benim kızımdır. Kendisi çok becerikli dir, her işin altundan kalkar. Allah bilir.

Zöhre Hanım'a söyle, bunu hizmetçi kız saklıya bilir mi?" (2, 50).

Kadının böyle bir cesaretli adımı destandaki hadiselerin gidişini, kahramanlar açısından olumlu şekilde değiştirir. Neredeyse, tamamiyle birbirinden ayrılmış olan Tahir ve Zöhre, böylelikle yeniden görüşürler. Bu görüşme Tahir'in bir daha gerçek aşık olduğunu göstermekte ve onları kavuşturmaktadır.

Yahud "Abbas-Gülgez" destanında Gülgez Peri'nin en yakın dostu, sırrını söyleyip bölüştüğü ve sohbet ettiği yine kadındır.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, muhabbet destanlarındaki kadınların bazılarının psikolojisinde kötülük kendisini gösterir. Onların yüreklerinde kötülük beslemeleri ve yapmaları bu kadınları, okuyucuların, destan dinleyicilerin gözünden düşürür. İmansız, kötü kadınlar okuyucuların, dinleyicilerin kalbinde nefret uyandırır." Aşık Garib" destanında Şahved ahlaksız, imansız kadın buldurup, kendi kötü niyetlerini onun vasıtasıyla gerçekleştirmek ister:

"Kadın dedi:

- bu yakınlarda Şahsenem, amcasının oğlu Şahved'e nişanlandı, bu gün sabah da düğünü olacak, bir daha sen 'Şahsenem adını anmayasın¹ diye kendisi sana söylemem için beni gönderdi." (I, 297-398).

Yahud "Abbas-Gülgez" destanına baktığımızda:

"Kara Vezir, Peri Hanım'ı kendi oğluna almak istiyordu. İş böyle öğrendiğin de gezip dolaştı, bir kadın buldu, dedi:

- O, benim gözüm üste. Ondan kolay ne var

ki, istiyorsan bu sabah onların arasını yaparım (2, 276).

Bütün bu olaylar gösteriyor ki, muhabbet destanlarındaki kahramanlar, tam bir karakter gibi takdim edilir. Yani aşıklar, insanların yaratılışında kötü ve iyi yönlerin bulunduğunu yalnız kendi muasırlarına değil, gelecek nesillere de bazen söylerler. Yani kadın kahramanların içinde birbirine zıttı iki duygunun yaşaması hayatın kendisinden ileri gelir. Görünüyor ki, folklorun başka konuları gibi, muhabbet destanlarının da uzun ömürlülüğü hayat hadiselerini doğru, düzgün yansıtmaları ile alakadardır.

Muhabbet destanlarındaki çoban tipi de dikkat çeker. İster istemez "Kitab-ı Dede Korkut" destanlarındaki Garaca çobanı hatırlarsak onun mertliği, sadakati, vefası okuyucuların tabiatında büyük rol oynamış ve oynamaktadır. Yalnız, sadece muhabbet destanlarında değil, şifahi halk yaratıcılığının bir çoğunda aynı kahramanlarla karşılaşmak mümkündür. Buna göre de, folklor belemcisi II. Efendiye, çok doğru söylemiştir: "Çoban şifahi edebiyatımızda en sevimli tiplerden birisidir" (4, 307).

Azerbaycan muhabbet destanlarındaki çobanlar, mert ve mücadelecidir, destan kahramanlarının sadık yardımcılarıdır. Onlar hainlik, hile ve ri-yakarlıın ne olduğunu bilmeyen kahramanlardır. "Abbas-Gülgez" destanında çoban, Abbas'a verdiği sözü yerine getirir. Sonuna kadar Abbas'ın yanında olur ve ona daima yardımcı olur. Kahramanlara sürekli arka çıkmak, korumak fikrini sanki Garaca Çoban'dan öğrenen diğer çobanlardan biri ile de "Valeh-Zernigar" destanında karşılaşırız. Ama burada yardım etmeyi, sadece çoban Valeh'e teklif etmektedir:

"Valeh sözünü bitirmiş gibi zenbur çayı ikiye ayrıldı. Çayın ortasından bir büyük yol açıldı. Çoban Valeh'e dedi:

- Aşık ben senin ile kardeş oldum, nerede dara düşüp beni çağırırsan, imdadına yetişirim" (2, 372).

"Alihan-Peri" destanında da çobanın temiz, güzel duygulara sahip olması, her zaman hayırlı işlere çalışması açık seçik kendisini gösterir:

"- Peri Hanım, dedi:

Çoban kardeş gel and içelim, bacı kardeş olalım.

Çoban dedi:

- Olalım.

Her ikisi and içip, bacı kardeş oldular. Peri Hanım dedi:

- Eski kıyafetlerin varsa, bana ver, giyeyim.

Benim de kıyafetlerimi hurcuna koyalım; anan baban varsa, beni onların yanına götür.

Çoban razı oldu. Getirip ona eski kıyafetlerinden verdi" (2, 396).

Bu karakterlerden bahsederken V. Veliyev, bir yazısında "Yardımcı çoban adalet, gayret ve mertlik remzidir" (3, 392) şeklinde belirtmiştir. Aslında bu fikri muhabbet destanlarındaki bir çok karakterler için de demek gerekir.

Muhabbet destanları için karakteristik olan başka bir yardımcı karakterde keçeldir. Herkesin bildiği gibi keçel, Azerbaycan folklorunda sık sık görülen tiplerden biridir. Onun şifahi halk edebiyatına, bu edebiyatın ayrı ayrı kollarına ne zaman dahil olduğunu belirlemek oldukça zor bir meseledir. Lakin keçele daha çok masallarda ve destanlarda karşılaşılır. Bu yerde "Köroğlu" destanındaki keçel Hamza karakterini hatırlatmaktadır. Ama bir taraftan da, "Köroğlu" kahramanlık destanından farklı olarak, muhabbet destanlarında keçel, sık sık görünür ama her zaman karakteristik yönleri ile kendisini gösteren karakterler seviyesine çıkamaz. Yani muhabbet destanlarında keçel, yardımcı karakter gibi de kalır. Yalnız bir destanda "Tahir-Zöhre" destanında keçel haber taşıyıcı karakter seviyesine çıkmak istiyorsa da, bu da mümkün olmamıştır. Bu destanın bir yerinde belirtilmektedir:

"Size kimden söyleyeyim keçelden. Söyleme o gizlice Tahir ile Zöhre'yi kuytu bir yerden izlemiş. Odur ki, yüreğinde söyler: "Ok güzel, kuytu bir yerdin. Bırak molla gelsin, haber gönderip, bunları babalarına cezalandıracağım" (2, 27).

Bu destanda keçelin kendisinin de söylediği gibi, "fitne çıkartması, laf taşınması" okuyucuda

tiksinti, nefret duygusu uyandırmaktadır. Diğer taraftan keçelin bu haber götürmesindeki amacı, Tahir ile Zöhre'yi birbirinden ayırmak ve Zöhre ile evlenmektir. Eğer, o, bu isteğine ulaşmış olabilseydi, o zaman baş kahraman seviyesine çıkmış olurdu.

Muhabbet destanlarının bazılarında ise, keçel muayyen malumatın verilmesinde rol oynar. Ayrıca, bu bilgileri insanlara götüren keçeli yardımcı kahraman gibi kabul edebiliriz. "Gurbani" destanını hatırlayalım:

"Mirzali Han ekmek, çay götürüp Gurbani'nin ardınca gitti. Oraya, buraya baktı ama Gurbani'yi bulamadı. Baktı ki, çölde bir keçel oturuyor. Mirzali Han onun yanına gidip Gurbani'yi, öküzleri ondan sordu. Keçel dedi:

- Amcanın oğlu o mağaranın içine girdi.

Öküzlerden birini canavar yedi, biri de bataklıkta saplanarak öldü. Oğlun da buna çok üzülmüş, mağarada kalmış" (I, 176).

Başka bir bilgi "Aşık Garip" destanında da keçel tarafından verilir:

-Lotubaş (düzenbazlara önderlik eden) sen kavunu ver, ben sana bir hayırlı yer söyleyeyim.

Lotubaş dedi:

- O nasıl yerdir.

Keçel dedi:

- Tebriz şehrinde Mehmet Söydeğer deyilen biri var. O, bu günlerde vefat edilmiştir. Oğlu Resul babasının varını yoğunu dağıtıp fakir-fukaraya paylaşıyor" (I, 424).

Bunlar gösteriyor ki, muhabbet destanlarında keçelin fonksiyonu o kadar da geniş değildir. Lakin her halde destanların içinde belirli bir yer tutmaktadır.

Muhabbet destanlarında yardımcı kahraman gibi hadiselerin başından sonuna kadar iştirak eden karakterler de vardır. "Aslı ve Kerem" destanındaki lala Sofi karakterini bu manada ayırmak gerekir. Saz, at, karı, çoban, keçel suretleri ile mukayese edildiğinde Sofi, baş kahramanı destanın başından sonuna kadar takip etmektedir. Bu karak-

terin meraklı olduğunu dikkate alır, onun üzerinde etraflı durmak amaca daha uygundur. Bir taraftan folklor bilimcilerinden II. Efendiyev'in Keremi'in iç heyecanlarını, ıztırlarını, kalp çırpıntılarını Aslı'dan sonra yalnız Sofi his eder. Sofi yoldaşlık, dostluk remzi gibi verilmiştir" (4, 284) şeklindeki ifadesini hatırlamak yerinde olacaktır.

Bilindiği gibi Kerem, çocukluğundan beri lalası Sofi ile birlikte olmuştur. Bu da destanda açıkça belirtilir: "Ay geçti, yıl geçti. Mahmud'la Meryem on beş yaşına ulaştılar, ama bu on beş yıl içerisinde ne kız oğlan görmüştür, ne de oğlan kıızı. Mahmud gününü lalası Sofi ile geçirirdi" (I, 466).

Öyle en zor durumlarda da Sofi Kerem'in yardımcısı olur. Kerem, Aslı'nın peşinden gittiğinde Sofi de hiç bir tereddüt etmeden onunla birlikte yola düşer. Yani Sofi yürekden bu işe karışır. Kerem'in Aslı ile kavuşmasına bütün gücüyle çalışır.

Destanın bazı yerlerinde ise Sofi, Kerem'e nisbeten daha azimli, kararlı hareket eder. Kerem'in amacına ulaşması için önemli adımlar atar. Mesala, Kerem yorulup elden ayaktan düşüp şikayet etmeye başladığı zaman Sofi şöyle der:

"- Kerem, şikayet etmekle bir şey elde edemezsin. Hadi hurclarımız alalım, keşişin peşinden gidelim" (I, 494).

Başka bir yerde Sofi tereddüt ediyorsa da, bir süre sonra yine fikrini değiştirip yine kararlı davranır:

"Başladılar dağın eteğinden yukarı çıkmağa. Fırtına, sis daha da etkisini göstermeye başlamış idi. Sofi ağlamağa başladı.

Kerem ondan haber aldı.

- Lala ne için ağlıyorsun.

Sofi dedi:

- Ağlamayım ne yapayım. Ölüp bu dağda kalacağız, kurda kuşa yem olacağız. Gel geri dönelim.

Kerem dedi:

- Lala, ölmek var, dönmek yok. İstiyorsan

sen geri dön, ben yalnız gideceğim. Ölürsem ölürüm, kalırsam kalırım.

Sofi dedi:

- Ben seni yalnız nasıl bırakırım. Bu seferlik böyle olsun. Yürü gidelim, görelim başımıza ne gelir" (I, 538).

Bunlar Sofi'nin kararlılığını, azimliliğini gösteren olaylardır. Yani Sofi, Kerem'i bu zorlu yolda hiç bir zaman yalnız bırakmamıştır.

Destanda Sofi'nin başka bir yardımcı fonksiyonu da vardır. O, Kerem'in sazla dediklerini karşıdaki insanlara sözle aktarır. Başka sözle, anlaşılmasını sağlar.

Mesela, Kerem yüreğindeki kervanbaşına sazla dile getirdikten sonra: "Sofi, başlarından geçeni aktarır" (I, 486).

Yahut onlar bir obaya ulaştılar ve Kerem obadakilere sazla söyledikten sonra Sofi'nin sırası gelir:

"Sofi, gördü ki, Kerem'in okumasından bir şey anlamadılar, kendisi tekrar sordu:

- Kardeş bu taraflarda ailesiyle birlikte göçüp giden bir keşiş gördünüz mü?" (I, 487).

Başka bir yerde:

Sofi adamlardan keşişi haber aldı. Civanlar keşişin Kars'a gittiğini haber verdiler" (I, 510).

Destanda bazen öyle durumlarla karşılaşılır ki, Sofi Kerem ile sohbet ettiği kişi arasındaki anlaşmazlığın aradan kalkmasına hizmet eder:

"Evet, ordan buraya biraz çalıp okuduktan sonra öyle ki, akşam oldu, meclis dağıldı.

Çaycı Kerem'den haber aldı:

-Aşık tayfası gezginci olur. Söyleyinde bilelim, neden gelip nereye gitmek istiyorsunuz.

Kerem dedi:

- Biz senin bildiğin aşıklardan değiliz.

Sofi gördü ki, çaycının böyle haber alması Kerem'in canını sıktı, hemen sohbe karışıp dedi:

- Bu aşık Zıyan Han'ın oğludur. Babasının veziri Kara Keşiş'in kızına sözlü idi. Keşiş de kızını kaçıp gitti. Şimdi biz diyar diyar dolaşıp onları arıyoruz" (I, 492).

Göründüğü gibi, Sofi gerçek manada Kerem'e yardım edip meselenin büyümesi engel olmuştur. Her halde bunun kendisi de yardımcı kahraman Sofi'nin karakterinin belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır.

Diğer taraftan lala Sofi destanında her zaman gölgede kalmamakla ve Kerem'in arkasında silik bir karakter olarak belirmemektedir. Yani destanda Sofi'nin çok önemli rol oynadığı yerler de vardır. Bu makamlar, onun saz alıp Kerem gibi okuduğu zamanlardır. Mesela, dağda fırtınaya, sise yakalandıklarında Sofi, dilden dile dolaşan aşağıdaki mısra ile başlayan koşmayı söyler:

*Erzurum'un gediğine varanda, Onda gördüm
burum burum kar gelir. Dedim: Kerem, gel bu
yoldan gayıdak, Gördüm han oğludu, ona ar
gelir (I, 538)*

(Erzurum'un dağına varanda, orda gördüm öbek öbek kar gelir. Dedim, Kerem gel bu yoldan dönelim, gördüm han oğludur ona bu ar gelir.)

Başka bir yerde Sofi, Kerem'in durumunu vezire yine sazla bildirir (I, 552).

Lala Sofi'nin karakterindeki bütünlük destanın sonunda daha daha açık, net bir şekilde görünür: "Kerem ile Aslı'nın külünü sandığa koydular. Her ikisini birlikde defn etdiler. Üstünede bir künbet diktirdiler. Sofi de ölünce bu künbetin civarına yerleşti" (I, 567).

Bütün bunlar gösteriyor ki, muhabbet destanlarının yardımcı karakterleri metne aşıklar tarafından tesadüfen dahil edilmemiştir. Bu karakterler "yardımcı" olarak adlandırılırsalar da, destanların muhtevasında, olayların gelişiminde oldukça önemli rol oynar.